

Божидар Павловић¹

УДК: 271.222(497.11)
314.151.3-054.7(4)"2015/2016"

Прегледни научни рад

Примљен: 29.11.2023.

Прихваћен: 17.01.2024.

DOI: <https://doi.org/10.18485/rit.2024.22.41.8>

АНГАЖОВАНОСТ СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ ТОКОМ ГОДИНЕ КУЛМИНАЦИЈЕ „МИГРАНТСКЕ КРИЗЕ (2015)“ - ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ (2015-2016)²

Сажетак: Осма је година (2023) од кулминације „Мигрантске кризе (2015)“, највеће и најозбиљније још од Другог светског рата, а у српској богословској научној средини још увек се није појавио научни рад са оваквом темом, прегледом и истраживањем (?). У петоделном раду се хронолошки приказују ангажованост, односно који су били ставови, активности и доприноси Српске православне цркве у њеном превазилажењу током године кулминације (2015-2016) „Мигрантске кризе (2015)“. Такође су дате дефиниције појмова: мигрант, избеглица, азилант, странац, интерно расељено лице и апатрид.

Кључне речи: „Мигрантска криза (2015)“, мигранти, избеглице, азиланти, странци, Српска православна црква, ангажованост, социјална делатност.

ENGAGEMENT OF THE SERBIAN ORTHODOX CHURCH DURING THE YEAR OF THE CULMINATION OF THE “MIGRANT CRISIS (2015)” - CONTRIBUTION TO THE STUDY (2015-2016)³

Abstract: It is more than the eighth years (2023) since the culmination of the “Migrant Crisis (2015)”, the biggest and most serious since WW2, and in the Serbian theological scientific community, a scientific work with such a topic, overview and research (?) has not yet appeared. In this five-part paper, the engagement, i.e. what were the attitudes, activities, and contributions of the Serbian Orthodox Church in overcoming it during the culmination year (2015-2016) of the “Migrant Crisis (2015)” is presented. The author also provided definitions of the terms: migrant, refugee, asylum seeker, foreigner, internally displaced person, and stateless person.

Keywords: “The Migrant crisis (2015)”, migrants, refugees, asylum seekers, strangers, Serbian Orthodox Church, engagement, social activities.

1 Фармацеутско-физиотерапеутска школа, Београд. Мејл: bozidar.pavlovic2020@gmail.com

2 Овај рад је једним делом скраћена верзија мастер-рада „Европске Православне Цркве у изазовима ‘мигрантске кризе (2015)’ – приказ улога, ставова, активности и доприноса“ одбрањеног јула 2021. године на Православном богословском факултету Универзитета у Београду, под руководством ментора протојереја-ставрофора проф. др Зорана Крстића.

3 This work is partly an abridged version of the master’s thesis “European Orthodox Church in the Challenges of the ‘Migrant Crisis (2015)’ - Presentation of Roles, Attitudes, Activities and Contributions” defended in July 2021 at the Orthodox Theological Faculty of the University of Belgrade, under the guidance of the mentor archpriest stavropore Prof. Dr Zoran Krstić.

Увод

*„А када чујете за ратове и немире, немојте се уплашити;
јер све то најпрвије треба да буде, али није одмах крај.“*

Лк. 21, 9

Личну карту данашњег света-села, хришћанске Европе⁴ и тзв. постмодерног друштва са свим његовим етичким и антропоцентричним значењима и тумачењима осим што исписују пост-истина, глобализација,⁵ светлосна и ваздушна загађења, гомила (дез)информација, популизам, рекламократија, јалови масовни медији и даљи убрзани развој комуникације, дигитализације, науке и технологије, те продужен животни век, са једне стране, њен садржај су истовремено и плуралистичка друштва, слободе, побуне, нови видови идеологија и религиозности, конформизам и хедонизам, а стога последично, трагично и (не)очекивано, више ратова и безброј криза,⁶ са друге стране.

Поред тога што је хомо сапиенс (лат. Homo Sapiens) - разумно биће, хомо политикус (лат. Homo Politicus; грч. ζῷον πολιτικόν) - друштвено биће, хомо религиозус (лат. Homo Religiosus) - религиозно биће, човек је и хомо виатор (лат. Homo Viator) - биће које се креће и путује простором, у времену. Овоме у прилог, да је човек биће путник, иде и то да он не само што се егзистенцијално пита ко је, већ вековима покушава да на задовољавајући начин изнађе и адекватне одговоре на питања одакле је, куда и зашто заправо иде.

4 И дан данас, па и у контексту „Мигрантске кризе (2015)“, могу да се чују расправе или читају студије на тему европског идентитета или тренутног Устава Европе (његове Преамбуле), у ком нема помена Хришћанског Бога, а у односу на сву јудео-хришћанску баштину која је уграђена у темеље Европе (уп. Дап. 16, 6-10), као њена *differentia specifica*. Ипак, поред жаљења на пример папе Јована Павла II (1978-2005) због овог, за свако даље промишљање ове теме треба сагледати и појединачне Уставе европских држава попут Мађарске, Немачке, Швајцарске, Ирске, Пољске и Русије. Радован Биговић исправно закључује: „Европа неће Бога у свом уставном акту, али то не значи да је против Бога и да је због тога мање религиозна. Модерна Европа није антирелигиозна, али је антиклерикална“ (Биговић, 2010б: 83). Упореди са мислима оца Георгија Флоровског или оца Владана Перишића.

5 „Европске интеграције и глобализација света нису идеје које су туђе (или не треба да буду туђе) Цркви. Ма колико звучало чудно, али је оправдано тврдити: глобализација је иманентна самој природи Православне Цркве. Хришћански Бог, Света Тројица није племенско и национално божанство већ Бог „глобалне“ љубави и бриге за цео свет, за све што је створено. Сва Христова дела у историји имају универзално и глобално значење, свечовечански и свекосмички значај. Све што Црква има, што она јесте и што треба да чини има глобалне хоризонте. Црква је „шира од небеса“ (древна богослужбена химна). Она обухвата све што постоји, али ничим не може бити обухваћена. Под кров Цркве могу стати сва племена, нације и народи света, али Она не може да се поистовети ни са једним“ (Биговић, 2010а: 184-185).

6 Осим политичких, корона-кризе, кризе AIDS-а у Африци, кризе културе, устава, валута, привредних, еколошких, „жутих прслука“, вредносних, идентитета, породичних, материнства, па чак и унутарцрквених, саборности и духовних, у обзир узимамо и још увек актуелну „Мигрантску кризу“ из периода 2015. године, којој је рад и посвећен.

Да је свет испуњен на феномену миграција те да је и сама историја људске цивилизације обележена кретањима људи и народа опште је место и *signorum temporis*. Довољно је прочитати већ прве странице Светог Писма Старог Завета о првом расељеном лицу на свету: „И Господ Бог изагна га (човека) из врта Едемскога да ради земљу, од које би узет“ (Пост. 3, 23) и пратити даљу историју Цркве и света.⁷ Ово, међутим, не значи и да кретања људи могу одредити границе света, нити обрнуто.⁸

Са научне стране, као феномен, миграције и избеглиштво људи интересују и предмет су изучавања бројних наука. Ту на уму најпре имамо науке попут антропологије, археологије, демографије, географије, социологије, права, политике, али посредно и економије, медицинске, књижевности, седме уметности и спорта.⁹ Њихове укупне научне студије и радови показују да су последње миграције и избеглиштво људи са простора првенствено Азије а потом и Африке ка Европи и Америци битно обележили другу деценију трећег миленијума, не престајући притом, својим последицама и даљим развојем,

7 „Kao što je poznato, stari su Heleni u razdoblju od 8. do 4. stoljeća prije Krista osnovali oko 800 kolonija od Crnoga mora do Gibraltara, od obala Azije i Afrike do Atlantika. [...] Slično su činili prethodno Krećani, zatim Feničani i Kartazani, nastavili su Rimljani. I tako je Sredozemlje, na kojemu se susreću i morem povezuju tri kontinenta, oduvijek bilo prostor velikih migracija stanovništva, susreta i miješanja različitih kultura“ (Barišić, 2020: 4-5). Бројна су кретања људи и народа која су климатски и ратовима узрокована из IV века после Христа као и сва она везана за откриће нових континената од периода XV века и на даље, а која су аутоматски условила и њихову колонизацију. Из модерније историје бројимо велике (енг. Great) из XX века у Америци, узроковане индустријализацијом и урбанизацијом, оне узроковане великим послератним дешавањима у земљама попут Немачке, Турске, Јерменије, Палестине, Русије, Индије и Либанону, из периода истог века, и последње актуелне, ка Европи и Америци, из периода средине друге деценије XXI века. „Јер, нисмо аутентични хришћани ако се не осећамо као избјеглице – чак иако живимо у мјесту гдје смо рођени, у његовој удобности и сигурности. Искуство избјеглиштва није необавезно и случајно искуство у хришћанском животу – оно је формативно за хришћански идентитет. Погледамо ли Библију видјећемо да је већина њених наратива на којима је формирана наша вјера и култура настала у контексту миграција. Миграције су конститутивни дио Библије и наше вјере“ (Топаловић, 2018).

8 Упореди са: „Симболично говорећи, граница између старе и Нове Европе данас, јесте граница која се црта квалитетом хране. Последњи скандал у ЕУ открио је да произвођачи из Западне Европе праве различиту храну по квалитету, за Источно и Западно тржиште. Замисљена граница хране открива колонијални менталитет унутар саме ЕУ. Метафорично, не делећи исту храну, не делимо ни исти живот“ (Јовић, 2017: 18).

9 Из књижевности сети се „Књиге Изласка“, Хомерове „Одисеје“, Платоновог дијалога „Странац“, Дантеовог „Пакла“, Пушкинових „Цигана“, „Сеоба“ Црњанског, Пекићевих „Писама из туђине“ или Уелбековог „Покоравања“, из седме уметности „Дестинације Србистан“ (2015) Желимира Жилника, „Устрелити псе“ (енг. „Shooting Dogs“) (2005) Мајкла Катона Џонса, „CLOSE(D)“ Бригите Кухар (2019) али и тзв. „Фестивала мигрантског филма“ који се одржавају данас широм Европе, а из спорта на пример Олимпијских играра у Токију (2020) и у Рију де Жанеиру (2016), где су се под олимпијском заставом такмичили спортисти - избеглице из држава попут Авганистана, Еритреје, Ирака, Ирана, Сирије, Венецуеле и др.

да обележавају и трећу.¹⁰ А могу ли и имају ли шта и Црква и теологија да кажу на још увек актуелну кризу? Става смо да ми – православни теолози, као „пророци Господњи“, у светлу Јеванђеља, не треба олако да богословске анализе и увиде на поменуте, али и бројне друге феномене „само“ препуштамо осталим наукама и дисциплинама јер, историјски посматрано, то нису чинили ни Свети Оци и учитељи Цркве.¹¹

Одређење термина „Мигрантске кризе (2015)“

„Него се молите Богу да не буде бјежање ваше у зиму.“

Мк. 13, 18

Три термина која се најчешће користе а и највише злоупотребљавају¹² када се говори о „Мигрантској кризи (2015)“ јесу: „мигрант“, „избеглица“ и(ли) „азилант“. Латинску реч „migratio“ (од лат. глагола *migrāre*) преводимо као: „кретање, сеоба, путовање, али и као иселавање, раселавање, што би указивало на двоструки вид сеоба: један, вољни и слободни, од човека или народа изабран, и други, наметнут, присиљан, неслободан“ (Јеротић, 2000: 73). Мигрирати, тако, у ширем смислу, значи физички се кретати, селити са једног простора на други, а који се животно не испуњава или не користи свуда и увек на исти начин, док, у ужем смислу, значи промену сталног пребивалишта

10 „Наиме, евидентно је да тренутна мигрантска криза није пролазни проблем и изоловани инцидент, који се десио једном и који се Европи више неће поновити. Тренутни мигрантски талас, који је прекинут због корона вируса, је само почетак константних миграција које ће се одвијати с подручја Азије, Африке, и Јужне Америке а које неће престати нити у наредних 50 година“ (Мачковић, 2020). Још увек актуелним миграцијама и избеглиштвом људи са простора Блиског истока, Африке и Кубе придодате су и оне вишемилеонске и ратом узроковане са простора Републике Украјине и Руске Федерације од краја фебруара 2022. године (или још од 2014?).

11 Свети Јован Златоусти (354-407) је писао: „А шта мислиш, колико тек трошка и бриге и мудрости захтевају од предстојника примање странаца и неговање болесника? Свакако је за то потребан трошак, не мањи од оног, што смо споменули, често је потребно и више; и предстојник мора га намицати нежно и мудро, како би навео оне, који што имају, да радо и вољно дају, бринући се за помоћ невољнима, да не увреди душе дароватеља?“ (Свети Јован Златоусти, 2007:93) Познато је да је Свети Василије Велики (330-379), савременик Светог Јована Златоустог, у предрађу Кесарије, основао чувену болницу „Василијаду“. Конкретно, заговарамо интердисциплинаран приступ, који је очит и у овом истраживању. Преосвећени владика западноамерички Максим (Васиљевић) напомиње: „теолошка димензија „ближњег“ итекако може да помогне у контексту савремене хумани-тарне кризе и карактера глобализације. Прихватање оних најслабијих, изложених социјалним и економским притисцима, јесте императив. За ово су, несумњиво, потребни теолошки критеријуми: без теолошког сензибилитета одговор на кризу може бити погрешан. У овом историјском часу, у светлу начина на који се развија избегличка криза, људи од утицаја треба да делају у духу Јеванђеља“ (Васиљевић, 2019).

12 За сва три термина: „мигрант“, „избеглица“ и „азилант“, осим што се међусобно користе као синоними, јер „ником на челу не пише шта је“ а што ствар може у многе и

(Z. Curić i B. Curić, 1999: 35-36). Именица „Мигрант“ потиче из периода XVIII века и дефинише се, према Агенцији за миграције Уједињених нација (скр. енг. ИОМ), као: „било која особа која се сели или се преселила преко међународне границе или унутар државе даље од свог уобичајеног места пребивалишта, без обзира на (1) правни статус особе; (2) да ли је кретање добровољно или нехотично; (3) који су узроци кретања; или (4) колика је дужина боравка.“¹³ Именица „избеглица“ је француског порекла и током своје историје употребе имала је шири него данас, готово политички, спектар значења.¹⁴ Избеглица је свако лице које се: „zbog svoje rase, svoje vere, svoje nacionalnosti, svoje pripadnosti nekoj socijalnoj grupi ili svojih političkih mišljenja, nađe izvan zemlje čije državljanstvo ono ima i koje ne želi ili, zbog toga straha, neće da traži zaštitu te zemlje; ili koje, ako nema državljanstva a nalazi se izvan zemlje u kojoj je imalo svoje stalno mesto boravka usled takvih događaja, ne može ili, zbog straha, ne želi da se u nju vrati.“¹⁵ Појам „азил“, за разлику од „мигранта“ и „избеглице“ нема универзалну и општеприхваћену дефиницију. Етимолошки долази од старогрчке речи ἄσυλον и данас значи сигурно или неповредиво уточиште, склониште, прибежиште, издржавање сиротиње и прогоњених (Ковачевић и Ковач, 2017: 28). „Азилант“ је свако лице које тражи из безбедносних разлога дозволу (захтев) за боравак у оној земљи у којој се то лице нашло, односно не представља његову. За разлику од мигранта, азилант је свако лице које је у потрази за међународном заштитом или да би било још јасније истичемо: избеглице и азиланти, у највећем броју случајева, сходно различитим теоријама и одређењима појмова, јесу мигранти - јер се крећу, али нема и сваки мигрант статус избеглице, односно нема статус тражиоца азила.

отежати јер на пример не могу добити адекватну помоћ или заштиту, наводе се, сходно њиховом преводима са језика на језик, често она стереотипна попут терориста, улез, хакер или она ближа националним/етничким одређењима попут Палестинац, Сиријац, Авганистанац, Иранац, Албанац и други.

13 „Who is a migrant?“ прегледано 5.12.2020. године на: <https://www.un.org/en/sections/issues-depth/migration/index.html>.

14 Испрва, термин „избеглица“ се директно односио на Протестанте који су након опозивања Едиката из Нанта 1685. године побегли из Француске, док философиња Хана Арендт, пак, објашњава: „Izbeglice su ljudi koji traže utočište u nekoj drugoj zemlji zbog svojih političkih stavova ili nečega što su učinili. I mi smo potražili utočište – ali pre toga ništa nismo uradili, a većina nas ni u snu ne bi zastupala radikalne političke stavove. Mi smo promenili značenje pojma izbeglica. Sada su izbeglice oni koji su u novu zemlju došli bez ičega i žive od pomoći Komiteta za izbeglice“ (Arendt, 2015). „Када се држава суочи с избеглицом, како наводи Хана Арендт, има на располагању три могућности – натурализацију, депротацију и затварање у логор. Када се Црква суочи с избеглицом има на располагању само једну могућност – збрињавање.“ (Пантелић, 2019: 37).

15 „KONVENCIJA O STATUSU IZBEGLICA (1951)“, члан 1, А, 2. Верзија „Конвенције“ на српском језику у ПДФ формату доступна је на званичном сајту UNHCR-а у Србији.

Иако смо у процесу истраживања и настанка овог рада наилазили на више одређења¹⁶ и формулација којима се хтело означити појава, стање или конкретно - криза из периода средине друге деценије XXI века, ми смо се одлучили да се у овом раду користимо колоквијалним одређењем - синтагмом: „Мигрантска криза (2015)“: „стање у које је запао одређени део света услед великог покрета популације из мање развијених земаља ка најразвијенијем делу света“ (Милосављевић, 2020: 2).¹⁷

Још три термина са којима смо се сусретали током истраживања су: „странац“, „интерно расељено лице“ и „апатрид“. Према дефиницији Генералне скупштине Организације уједињених нација из 1985. године странац је: „појединас који није држављанин земље у којој борави“ (Ktistakis, 2016: 9). Интерно расељено лице је свако лице које напушта свој дом због прогона, сукоба или насиља али остаје у оквирима границе своје државе, док је апатрид свако лице које нема држављанство ниједне државе.¹⁸

У Светом Писму иако не проналазимо све претходнопоменуте термине то не значи да синонимних термина нема или да су му они непознати. На јеврејском језику у Светом Писму, око седамдесет пута, проналазимо следеће којима се могу означити странац, сународник, не-Јеврејин, туђин. То су: „нокрим“ (јев. נֹכְרִי) - странац, попут трговца, који се тренутно налази у земљи, нема заштиту ни посебних права и на одређеној је емоционалној, културној и религиозној дистанци, потом, „зарим“ (јев. זָרִים) и „герим“ (јев. גֵּרִים) - особа страног порекла која се доселила и живи у Израилу услед рата

16 Индикативни су само неки од покушаја ближег одређења: „Европска мигрантска криза“, „Имигрантска криза“, „Мигрантско-избегличка криза“, „Мигрантска и избегличка криза“, „Велика мигрантска криза“, „Избегличка криза“, „(Велика) хуманитарна криза“, „Хуманитарна катастрофа“, „Социјална криза“, „Глобална криза“, „Нова снага револуције“ и бројна друга која не сматрају да се ради ни о једној наведеној. Реч је, свакако, о „избегличкој кризи“ када је у питању конкретно 2015. година, пошто је у тој години највећи број избеглица пристигао из оних држава Блиског истока погођених ратним дејствима.

17 „Синтагму „мигрантска криза“ чине два појма „мигрант“ и „криза“ са различитим значењем, при чему мигрант има денотативну, а криза конотативну улогу у означавању“ (Ковачевић, Ковач, 2017: 27). Дефиницију „Мигрантске кризе (2015)“ упореди са: „Заправо, мигрантска криза је један назив за више појавних облика криза у којима су се нашле поједине земље Европске уније (ЕУ), као и транзитне земље (хуманитарни, здравствени, политички, економски, безбедносни облик кризе)“ (Ковачевић, Ковач, 2017: 29). Овде морамо поменути „Арапско пролеће“ - протесте и тзв. „обојене“ револуције започете у Тунису (2010) које су се брзо прошириле на Алжир, Ирак, Сирију, а који су довели до пада и преврата тамошњих режима и битно утицали на нова и масовнија кретања становништва тих земаља ка Европи. За велики број тамошњих Хришћана, ово „пролеће“ постало је „студена зима“.

18 Интересантно је напоменути да је Република Србија, према подацима Комесаријата за избеглице Републике Србије, једна од пет држава на свету са највећим бројем интерно расељених лица, док апатрида данас у свету има више од четири милиона. За промишљање о појму „странац“ препоручујемо есеј „О странцу“ утицајног немачког класичног социолога Георга Зимела (1858-1918) из 1908. године.

или глади, економски је слаба и сиромашна, али прима плату, Израилјци имају дужност да их љубе и, за разлику од нокрима, обрезаће се, асимилираће се и биће део израилског друштва. На грчком језику проналазимо следеће: ξένος - странац, άστευός - потукач, φεύγων - бегунац, прогнаник, προσήλυτος - дошљак, обраћеник, παρελίδημος - онај који пребива у туђој земљи, онај који странствује, дошљак, ходочасник, странац, πάροκος странац, сусед, досељеник, дошљак, који живи у граду, пролазник, άλλότριος - странац, туђин, дошљак.¹⁹

Запитајмо се сада озбиљно: да ли је Христос био бескућник, (политички) избеглица, апатрид, мигрант? – јер, сетимо се, Христос се из Очевог наручја, које никада није напустио, ушаторио међу нама (Јн. 1, 14) као Богочовек у Витлејему, бежао са светом породицом у Египат (Мт. 2, 13-14), одрастао у Назарету (Мт. 2, 23), где је и зачет од Духа Светога и Марије Дјеве, увек и никада сам био у покрету, Себе поистоветио са Путом (Јн. 14, 6), страдао и Васкрсао изван зидина Јерусалима и Вазнео се на небо, одакле ће поново доћи, да би нам припремио „станове многе у Очевој кући“ (Јн. 14, 2-4).²⁰

Као закључак овог поглавља, ради даљих промишљања, наводимо да: „статус странца у Израилу нема директног преклапања са данашњим искуством миграната у Европи, а свакако још мање у области детаљног планирања политике, премда (како смо могли да видимо Свето Писмо, прим. аут.) даје добар увид у то како је Бог очекивао од свог народа да се односи“ (Мориц, 2013: 231).

Социјално учење православне цркве

„Царство моје није од овога свијета.“

Јн. 18, 36

„Какву специфичност имамо као ЦРКВА да бисмо се бавили миграцијом на другачији начин у односу на активности државе, НВО и осталих?“²¹ (Мориц, 2013: 234)

Дефинисати или у потпуности мишљу обухватити реалност и догђај Цркве није могуће.²² Па ипак, Она трајно (п)остаје и бива историјски, друштвени,

19 О појму „пут“ у Септуагинти, путовању патријарха Аврама („Странац сам и дошљак код вас“; Пост. 23, 4) и Богу Старог Завета и његовом путу види: Матић, 2021: 70-79.

20 Упореди са: Матић, 2021: 81-96.

21 Упореди са: [...] зар није држава одговорна за решење ових проблема? Овакво питање би одликовало наслеђе једног претходног, комунистичког периода када је држава била та која је све одређивала и све подређивала себи. Тај је период дефинитивно за нама и све ће се јасније формирати друштвена сфера или цивилни сектор у коме појединци или различите друштвене групе самостално предузимају иницијативе и међусобно сарађују ради сучељавања са одређеним друштвеним проблемом који погађа или њих или некога са ким се они солидаришу“ (Крстић, 2012а: 185).

22 Етимолошки, као ни на пример реч теологија, грчка именица ἐκκλησία, која је у античком свету означава јавни збор неког народа у неком граду, није хришћанског

културолошки и политички феномен (Биговић, 2000). Сва лица данашњег света, на која смо указали у уводном делу, битно утичу на Њен живот, јер сетити се треба: „Црква је рођена у непријатељском свету и претрпела је тешке прогоне не само у првом веку, већ чак и у наша времена“ (Zizioulas, 1999), што се манифестује захтевом за одређеним ставовима и одговорима. Црква не тежи да се меша у политику (Биговић, 2000: 248) или да променљива друштва и државе које их успостављају обликује (уп. Јн. 18, 36; Мт. 22, 21), мада свакако треба да тежи њиховом оплемењивању и вредновању.

У Новом Завету проналазимо битно развијену социјалну свест која се, још од периода Старог Завета, пројављивала кроз хуман и праведан однос у заједници у којој је сваки човек слика и прилика Бога (Пост. 1, 26), потом, кроз помоћ удовицама, сирочадима, странцима, потребитима (уп. Дап. 4, 34-35) или болеснима (уп. Дап. 5, 12-15). Оваква свест наставила се и у периоду ране хришћанске заједнице све до данас, а мера је увек: „преко могућности“ (уп. 2Кор. 8, 3). Тако, отац Георгије Флоровски (1893-1979) закључује: „У Православној Цркви постоји још увек, као што је постојао вековима, јак социјални нагон, упркос свим историјским догађајима и слабостима. И ово је вероватно главни допринос Православне Цркве савременом дијалогу о друштвеним питањима“ (Флоровски, 2005: 36).

Данас, у највећем делу света, тамо где Црква није прогоњена или где се Њен положај креће од принципа одвојености од државе, преко привилегованог, до принципа сарадње, Црква има своје верске, образовне (универзитете, факултете, академије и богословије) и медицинске институције, колеџе, научне институте, вртиће, сиротишта, кампове, културне центре, библиотеке, одборе, покрете, мас-медије (телевизије, радија, новине, часописе, узима учешће у управним одборима средстава масовне комуникације),²³ развијену

порекла. Сложеница је садржана из две грчке речи: предлога ἐκ – из, од и глагола κλέω - зовем. Како то запажа отац Георгије Флоровски: „непостојање формалнога одређења (Цркве, прим. аут.), ипак, не значи да је постојала збрка у мишљењу нити, пак, било каква замагљеност поимања“ (Флоровски, 2005: 415). О употреби појма „Црква“ у Новом Завету види: Мандзаридис, 2004: 44-46. Уколико се осврнемо на садржај званичних докумената Римокатоличке Цркве по питању идентитета Цркве а у контексту миграција, онда треба истаћи да је Црква: „hodočasnički narod“ и да: „Crkva na ovoj zemlji putuje daleko od Gospodina, smatra sebe kao prognanicu (лат. exsulem) te traži i misli na stvari koje su gore, gdje Krist sjedi s desne Boga, gdje je život Crkve sakriven s Kristom u Bogu, dok se sa svojim zaručnikom ne pojavi u slavi (Kol 3, 1-4)“ (Osnove socijalnog učenja Katoličke crkve, 2012: 1 и „Constitutio dogmatica de Ecclesia. Dogmatska konstitucija “Lumen Gentium” o Crkvi”, 1986: 99). Данас папа: „Франческо тврди да су хришћански верници ходочасници, а не луталице, јер док лутајући народ лута (погршно, прим. прев.), ходочасник има јасан циљ, а то је Обећана земља старозаветним језиком и Божија владавина новозаветним језиком“ (Campese, 2016: 28). Једно овакво сагледавање идентитета Цркве код савремених православних теолога проналазимо код протођакона проф. др Златка Матића у: Матић, 2022: 61-126.

23 Службе се, ако не на недељном нивоу онда најчешће о Божићу, Васкрсу или устоличењу

издавачку и уметничку делатност. Има лечилишта и центре за одвикавање од болести зависности, народне кухиње и прихватилишта, учествује у решавању ратних конфликта или су Њени верници и епископи чиновници при војсци. Иако у појединим деловима света постоји евидентна угроженост црква и манастира, они се барем у Србији, Русији, Румунији, Грчкој и у дијаспори граде или обнављају, а неретко је у овим пословима и држава иницијатор или спонзор. Државе враћају Цркви имовину или реликвије и мошти одузете у периоду идеологије комунизма, што је случај у Србији или у Албанији. Државе попут Руминије или Грчке деценијама уназад православним свештеницима исплаћују највећи део плата, а у Србији вероучитељима. Данас се глас великодостојника Цркве и теолога може чути на телевизији, трибинама, научним скуповима и округлим столовима, али неретко и у скупштинама, Европском парламенту, у Бриселу, америчком Конгресу или у Уједињеним нацијама. Као стожер „традиционалног“, Она се активно бави питањима морала, (био)етике и породице. Црква оснива, по узору на цивилни сектор, организације и фондације које подстичу вернике на активizam и волонтирање²⁴ или се на пример баве све више актуелним еколошким питањима, попут Васељенске Патријаршије. Државе са већинским уделом православних верника попут Румуније, Бугарске, Грчке и Кипра су чланице Европске уније. У појединим државама, као што је то случај са Србијом, најстарија институција јесте Црква (СПЦ). Још: „У свакој земљи Црква је најшира и најбоље организована установа српског народа, која окупља све слојеве српске емиграције без обзира на образовне, старосне, материјалне, социјалне, регионалне, политичке и друге разлике међу емигрантима“ (Радуловић, 2014: 66). Па ипак, међу највећим доприносима Цркве друштву и цивилизацији, ако занемаримо укидање ропства²⁵ (греху), како то истичу бројни теолози, јесте светоотачко учење о непоновљивој људској личности и хришћански поглед на свет, човека и спасење.

новог поглавара Цркве, преносе на националним телевизијама, при чему се конкретно у Србији свакодневно, уз репризу, емитује на пример и „Верски календар“ и „Верски мозаик“. Јутјуб канал Румунске Патријаршије „Trinitas TV“ је у марту 2021. године добио „The Silver Play Button“ од Јутјуба, јер канал има више од 317.000 претплатника и више од 49.000 видео записа која су од 2015. године до данас прегледана више од 138.000.000 пута.

24 За више о волонтирању са православне перспективе види: Крстић, 2012б: 207-214.

25 „Однос према обичним робовима допуњаван је одредбама о односу према странцима и дошљацима. Прописи о робовима дужницима били су праћени установљењем низа институција које је требало да ограниче или искорене ову појаву. То да је библијски закон стварао *ново вредновање робова* није постигнуто нимало лако, нити одједанпут, нити тако једноставно као што се раније замишљало. Није библијски закон дословно издиктиран од стране Бога, нити је донесен као други закони. Свест о односу према ближњем се градила мукотрпно и уз Божију помоћ и требало јој је пуно времена да се препозна као вредност и да реално заживи како у закону, тако и понашању“ (Божовић, 2011: 17-18).

Дајемо одговоре са почетка овог поглавља. Од недавно, до душе у окриљу римокатоличке системске теологије - еклисиологије, почела је да се развија „теологија миграција“²⁶ (van Erp, 2018: 268). Аутори који се нарочито интересују за ову тему истичу како можемо у контексту миграција разликовати три нивоа: 1. пастирски - заговарање закона, материјална и друга помоћ, 2. духовни – разумевање оних који су у покрету, 3. теолошки ниво - сагледавање миграције као универзалне метафоре човековог кретања од Бога и ка Њему (Groody, 2016: 228).²⁷ Црква „неућутним устима“ на Литургији Светог Василија Великог Црква моли речима: „Господе, [...] расејане сабери, [...] плови са онима што плове; путуј са онима што путују. [...] Помени, Боже [...] све оне што су у било каквој невољи, и тескоби, и опасности. [...] Избави, Господе, град овај, и сваки град и крај од [...] најезде туђинаца, и међусобног рата“ (Служебник, 2017: 212-214).²⁸ Са аспекта међурелигијског дијалога разговара се редовно о верском фанатизму, фундаментализму и повећаном насиљу док, са становишта еклисиологије, Црква има развијену мисионарску и харитативну делатност, на шта смо претходно у раду указивали. Цркве се актуелна криза тиче и када се уништавају Њени верски или културни објекти или имовина. Највише, свакако, када мигрант или избеглица слободно изрази жељу да се крсти и постане део Тела Христовог - евхаристијске заједнице. Престати бити емигрант – постати личност Тела Христовог!²⁹ „Допринос Цркве и уопште религије значајан је и приликом

26 Упореди са: „У савременој теолошкој мисли појавио се појачан интерес за избјеглиштво и миграције. То, у првом реду, важи за библијску теологију. Прије посљедње мигрантске кризе готово да није било ни једног озбиљнијег покушаја стварања једне библијске егзегзе у контексту избјеглиштва и миграција. Ипак, у последњих неколико година ова тема почиње да доминира. Миграције све више постају „херменеутички кључ“ Библије. Као да се рађа једна нова контекстуална егзегеза чији ће допринос бити огроман. И заиста, избјеглиштво само у Светом Писму налази свој „логос“. Као што Свето Писмо има потенцијал да осветли феномен избјеглиштва, тако и избјеглиштво има шансу да нам на нов, креативан начин осветли и протумачи Свето Писмо“ (Топаловић, 2018) и са: „Теологија миграције која покушава и чија је сврха да миграцију види као знак наде може превише лако резултирати циничном причом, игноришући насиље и страдање у историјама миграција. У исто време, хришћанска теологија не може да избегне тражење смисла историје. Хришћани верују у Бога који се открива у конкретним историјским приликама, и скупљујући човечанство већ сада. Извештај о историји спасења, дакле, мора укључивати миграцију“ (Polak, 2018: 254).

27 Упореди са: „Човек се одриче најдубље интиме и слободе, ради институционалне заштите од нових страшила, пристаје да га кључају лековима, прате, шпијунирају, ограђују бодљикавом жицом, јер је изгубио поверење у другог, јер се боји другог, јер не жели другог. Тиме се антропоцентрични идентитет раслојава до не-бића“ (Матић, 2020: 144).

28 Православна Црква 19. децембра прославља Светог Николу, заштитника путника, док Римокатоличка Црква 22. децембра прославља и Свету Франциску Карбини (1850-1917), „заштитницу и мајку исељеника“.

29 Погледај поново фусноту број 5.

укључивања емиграната у ново окружење и прилагођавање појединаца или друштвених групација том окружењу. Због тога се често догађа да у областима где постоје емигранти верске заједнице доживљавају посебан процват“ (Мандзаридис, 2004: 239).

Српска православна црква током године кулминације „Мигрантске кризе (2015)“ – преглед ставова, активности и доприноса превазилажењу (2015-2016)³⁰

*„Заиста вам кажем: кад учинисте једноме од
ове моје најмање браће, мени учинисте.“*
Мт. 25, 40

„Тешка судбина Европе није мимоишла ни нас, те нам је преко тога додата и друга мука“ (Мачковић, 2020),³¹ а из своје дуге и богате историје српској држави и Српској Православној Цркви феномен избеглиштва и миграција није непознат а веома често, због њихових испреплетених односа, и проживљаван је заједно.³² „Стога не чуди да су православне парохије у дијаспори биле истински азил и ехаристијска прихватилишта за новодошле. У целокупној историји Српске Цркве у дијаспори, од првих српских имиграната до најновијих таласа имиграције, парохија (paroikia) је била то средиште живота, па је организовање парохије било највећи корак у верском и друштвеном животу имиграната“ (Васиљевић, 2019).

30 „Највећи број православних сматра да црква даје одговоре на духовне потребе (77.7%). Да црква даје одговоре на моралне проблеме сматра 58.1% православних, да даје одговоре на породичне проблеме сматра 46.9% православаца, а најмање верују да црква даје одговоре на социјалне проблеме (30.6%) (Maksimović, 2017: 149). Црква која не даје одговоре на социјалне проблеме ужива релативно велико поверење православаца. Цркви верује 67,9% самодекларисаних православаца. „Велико поверење“ у цркву има скоро (42.3%), 28.1% показује“ не баш велико“ поверење, „веома велико“ поверење у цркву показује њих 25.6%, а најмање је оних који имају „никакво“ поверење у цркву (4.1%) (Maksimović, 2017: 150). Како уочавамо, највећи број православних верује да црква даје одговоре на духовне потребе и има велико поверење у цркву“ (Шљивић и Максимовић, 2018: 73).

31 Сети се катастрофалних мајских поплава које су задесиле Србију 2014. године али имај на уму и да је Србија на путу „европских интеграција“, што је сада ставља на „испит зрелости“ и (пр)оцену. Такође, и: „Једина Православна црква у некој постсоцијалистичкој држави, која има веће проблеме са ЕУ и европским интеграцијама, јесте Српска православна црква“ (Макридис, 2014: 173). И дан данас остаје, нажалост, нерешен статус за велики број српских избеглица и интерно расељених лица али значајну материјалну и духовну помоћ им је, поред осталих, пружала и Српска православна црква. О улози верских заједница у прихватању југословенских избеглица српске националности из последњих ратова види: Абрамовић, 2015: 377-414.

32 За ову тему препоручујемо нановију студију професора Вукчевића: Вукчевић, 2023: 117-161.

Већ смо рекли да је Српска православна црква најстарија институција у Србији и додајемо да иако је и једна од материјално најбогатијих,³³ Она не убира порез од својих верника попут Цркава на Западу, што може бити важна претпоставка Њеној социјалној делатности. Данас она, за разлику од Московске Патријаршије,³⁴ нема ниједан званичан документ по питању социјалне доктрине, али је дубоко укорењена у традицији у којој је она историјски добротворну делатност засновала на византијским предлошцима и основама, што можемо видети конкретно још код Светог Саве. Чак и у тешком периоду идеологије комунизма, није престајала са хуманитарним радом, а примери су нам рад сестара Раванице са лицима ометеним у развоју или сиротишта која је оснивао епископ шумадијски Сава (Вуковић) или манастир Ковиљ који води заједнице „Земља живих“ за лечење зависника од наркоманије (Вукашиновић, 2009: 66-79). Ту су и Епархија рашко-призренска која има хуманитарну организацију, народну кухињу, „Мајка девет Југовића“ која храни житеље са Косова и Метохије без обзира на њихову националну или верску припадност, „Светосавска омладинска заједница“, Добротворна фондација „Човекољубље“, чланица АСТ Alliance са преко 2.000 волонтера и канцеларијама у Србији, Хрватској, Црној Гори и Босни и Херцеговини, хуманитарна, добротворна организација „Верско Добротворно Старатељство“ (ВДС), Добротворна установа Епархије бачке „Владика Платон Атанацковић“, делатност Епархије нишке у помоћи вишедетним породицама или делатност Епархије жичке и Епархије врањске. При црквеним епархијама и фондацијама постоји прихватилиште за старије и одрасле (нпр. „Свети Јоаким и Ана“ у Крагујевцу), пружање медицинске помоћи, бесплатна правна помоћ, додељивање ученичких и студентских стипендија, учење страних језика, путовања и излети за социјално угрожене.

Међутим, који су били ставови, активности и доприноси Српске православне цркве у превазилажењу изазова „Мигрантске кризе (2015)“?

Пионирски текст, тако га можемо окарактерисати, представља рад „Странац бијах, и не примисте ме (Поводом драме азиланата у Србији)“ презвитера мр Александра Ђаковца у „Православљу“ - новинама Српске Патријаршије из децембра 2013. године поводом: „агоније избеглих из Сирије и других ратом захваћених подручја“, при чему: „Дух саможивости, дух себичности и ускогрудости завладао је нама“ (Ђаковац, 2013: 20-21).

33 За наш рад и тему уопште и не сматрамо да је материјално благостање Цркве кључни генератор Њене ангажованости у односу на Цркве или верске заједнице на Западу.

34 Овде читаоца упућујемо на „Основи социјалне концепције Руске Православне Цркве“ са почетка трећег миленијума и, конкретно за наш рад важан документ, „Принципи и направления работы с мигрантами в Русской Православной Церкви“ (срп. „Принципи и правци рада са мигрантима у Руској православној цркви“) из 2014. године.

Како СПЦ има канонске територије и ван граница Србије, наводи-мо и заједнички апел верских заједница (Римокатоличке, Православне, Протестантске, Исламске и Јеврејске) у Републици Хрватској са краја августа 2015. године упућен грађанима и верницима: „поводом неописиво болне хуманитарне кризе“ и: „кушње“, у ком се они позивају на сло-жност, отвореност, храброст, заштиту и служење избеглица и прогнаника све: „dok ne osjete i dožive da im је priznato pravo na rad i život dostojan čovjeka.“³⁵

На празник Воздвижења Часног Крста, у Загребу, 30. септембра 2015. године, митрополит загребачко-љубљански Порфирије (садашњи патријарх српски) изјављује: „Учествујмо у муци и невољи са онима, који су да ли мигранти, или избеглице или азиланти. Иако то не можемо знати, то нас се и не тиче, јер знамо да су страдалници, да су иконе Божије и људи. На то нас позива Часни Крст Господњи и данашњи дан.“³⁶

Крајем августа исте године и представници четири верске заједнице у Републици Србији (СПЦ, РКЦ, Исламска и Јеврејска заједница) су са Вла-дем Дивцем, испред фондације „Дивац“, посетили избеглице у парку код Београдске аутобуске станице.³⁷

Из октобра исте године на званичном сајту СПЦ-а читамо како СПЦ помаже мигрантима на граничном прелазу Беркасово ка Хрватској у виду хране, хигијенских средстава и пакета за бебе, јер: „Са благословом Њего-вог Преосвештенства г. Василија, Епархија сремска се укључила у помоћ мигрантима у невољи преко канцеларије Добротворне фондације Српске Православне Цркве *Човекољубље* у Руми...“ и: „На граничном прелазу Бер-касово затичемо оца Бојана, надлежног пароха, који се потрудио да органи-зује своје парохијане како би се људима у невољи обезбедила помоћ.“³⁸

Са краја децембра исте године на званичном сајту Владе Републике Ср-бије налазимо податак: „да ће 85 милиона динара, кроз поделу 16.800 плат-них картица, бити уплаћено за најрањивије категорије миграната и избеглица (породицама са децом млађом од три године, особама са инвалидитетом и старијима од 60 година, прим. аут.) који уђу у Србију“ и: „Министар (Алек-сандар Вулин, прим. аут.) је подсетио на то да је добротворна фондација Српске православне цркве *Човекољубље* са чијим је представницима и обишао поменути центар, од почетка мигрантске кризе помагала државним органима у свему и да је њихов рад и ангажовање добар показатељ свим

35 „Саопштење за јавност: Помозимо мигрантима у нашој земљи“, прегледано 13.6.2021. године на: http://www.spc.rs/sr/saopshenje_za_javnost_19.

36 „Прослава Воздвижења Часног Крста у Загребу“, прегледано 13.6.2021. године на: http://www.spc.rs/sr/proslava_vozdvizhenja_chasnog_krsta_u_zagrebu.

37 „Дивац и верски представници обишли избеглице“, прегледано 21.7.2021. године на: <http://www.slovjubve.com/cir/ArhivaVestiview.asp?ID=9892>.

38 „Српска Црква помаже мигранте на прелазу Беркасово“, прегледано 13.6.2021. године на: http://www.spc.rs/sr/srpska_crkva_pomazhe_migrante_na_prelazu_berkasovo.

другим донаторима. Вулин је похвалио и иницијативу ове организације да се убудуће део новца на исти начин определи и социјално угроженим становницима Србије.³⁹

Крајем 2015. године Свети Архијерејски Синод СПЦ издао је саопштење за јавност „Помозимо мигрантима у нашој земљи“, поводом првог извештаја фондације „Човекољубље“: „о његовом помагању мигрантима у нашој земљи од првих дана њихове појаве до дана данашњег“, у ком читамо:

„Наиме, у сарадњи са Комесаријатом за избегла и расељена лица, као и са својим иностраним партнерима, Човекољубље дели помоћ у храни, хигијенским средствима, пакетима за бебе, средствима за дезинфекцију, контејнерима са туш кабинама, са тоалетима итд. Као што је чинило Човекољубље и Црква уопште прошлих деценија са десетинама и стотинама хиљада домаћих избеглица и расељених лица, са истом љубављу и жртвом то чини Црква и са свим страдалницима из Сирије и Ирака, као и неких других држава са Блиског истока, Азије и Подсахарске Африке. Поневши недавни крст страдања, патње и прогона сопственог народа мање више од истих узрочника, Црква саосећа и са овим новим бескућницима са Истока. При томе позива државне власти да им указују свестрану помоћ, а народ да им отвори своје срце и душу.

Уз то молимо се Богу да уразуми саможиве моћнике са Запада као и узрочнике братомржње и грађанских ратова на Блиском истоку да већ једном престану са нечовечним насиљем а тиме и са прогонима несрећних народа са њихових вековних огњишта. Посебно се молимо за Божју помоћ тамошњој нашој браћи хришћанима, први пут у двохиљадугодишњој историји на такав начин уништаваној и лишаваној својих вековних светиња...“⁴⁰

Почетком фебруара 2016. године у организацији Епархије захумско-херцеговачке одржан је Трећи годишњи симпозион „Теологија у јавној сфери“.

39 „Мигрантима платне картице са укупно 85 милиона динара“, прегледано 13.6.2021. године на: <https://www.srbija.gov.rs/vest/255385/migrantima-platne-kartice-sa-ukupno-85-miliona-dinara.php>.

40 „Саопштење за јавност 19“, прегледано 21.7.2021. године на: http://www.spc.rs/sr/saopshtenje_za_javnost_19. На званичном сајту ове фондације читамо: „У лето 2015. године, услед ратних дешавања на Блиском истоку, велики број људи са територије Блиског истока, из Сирије, Авганистана, Ирака, Ирана као и земаља Северне и Подсахарске Африке улази у Србију на путу ка Западној Европи. На позив Његове Светости Патријарха Српског господина Иринеја, Човекољубље уз помоћ својих међународних партнера, успева да у најкраћем могућем року обезбеди велике количине хране, воде, хигијенских пакета, гардеробе, обуће и директне новчане помоћи. У блиској сарадњи са представницима државних и локалних власти и Комесаријатом за избеглице и миграције, Човекољубље наставља да пружа помоћ овој популацији која је тренутно смештена у државним прихватним центрима и центрима за азил, као и посебним центрима у којима су смештене особе жртве трговине људима и малолетници без пратње.“ „Хуманитарна помоћ и реаговање у кризним ситуацијама“, прегледано 16.6.2021. године на: <https://www.covekoljublje.org/humanitarna-pomoc.html>.

Четврта панел дискусија, током другог дана скупа, била је посвећена односу теологије и политике и носила је назив „Избегличка криза: теолошке и политичке конотације.“ „Модерирана од стране доцента др Растка Јовића, проблематика је са теолошког аспекта сагледана од стране једног православног хришћанина, римокатолика и муслимана, а у политичком смислу, са позиција једног Бошњака, Хрвата и Србина. Учесници у овој панел-дискусији били су, дакле, муфтија мостарски Салем ефендија Дедовић, доцент др Зоран Деврња и професор др Миле Ласић.“⁴¹

Почетком марта 2016. године, у просторијама Српске православне црквене општине Хамбург, уз гостопримство домаћина Епископа франкфуртског и све Немачке г. Сергија, одржано је пролећно редовно заседање Православног Епископског Савета у Немачкој. Заседање је, поред осталих тема, на дневном реду имало и питање православних избеглица са Блиског истока и њихов тежак положај у избегличким камповима.⁴²

Крајем марта исте године на званичном сајту Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања проналасимо: „У Краљевоу је данас потписан споразум који ће омогућити реализацију пројекта вредног 52,5 милиона динара намењених мигрантима и грађанима Србије из категорије социјално угрожених. Споразум о сарадњи потписали су министар за рад, запошљавање, борачка и социјална питања Александар Вулин, директор фондације Српске православне цркве Човекољубље Драган Макојевић и директорка Центра за социјални рад Краљево Светлана Дражевић. Њиме ће се омогућити реализација пројекта преко кога ће Човекољубље, у сарадњи са организацијом Catholic Relief Service (CRS), обезбедити средства за мигранте и социјално угрожене грађане Србије.“⁴³

Средином априла 2016. године у Пироту је одржана тродневна XXII конференција Међународног фонда јединства православних народа (IFUOCN – International Foundation for the Unity of Orthodox Christian Nations) на тему „Хришћанско схватање проблема избеглица у светлу актуелне стварности“, на којој су учешће, поред бројних стручњака из Србије, региона и света, узели и представници бројних помесних православних цркава.⁴⁴

У другој половини јуна 2016. године са радом је отпочео Свети и Велики Сабор на Криту, припреман деценијама уназад, на којем је присуствовала и

41 „Четврта панел-дискусија Трећег годишњег скупа „Теологија у јавној сфери““, прегледано 13.6.2021. године на: <https://eparhija-zahumskohercegovaacka.com/?p=20550>. <https://eparhija-zahumskohercegovaacka.com/?p=20550>.

42 „Епископски савет Православних Цркава у Хамбургу“, прегледано 13.6.2021. године на: http://www.spc.rs/sr/episkopski_savet_pravoslavnih_crkava_u_hamburgu.

43 „Краљево: 52,5 милиона за мигранте и социјално угрожене“, прегледано 13.6.2021. године на: <https://www.minrzs.gov.rs/sr/aktuelnosti/vesti/kraljevo-525-miliona-za-migrante-i-socijalno-ugrozene>.

44 „КОНФЕРЕНЦИЈА ФОНДА В СЕРБИИ“, прегледано 13.6.2021. године на: <https://ifuocn.com/novosti/konferencija-fonda-v-serbii.html>.

делегација Српске православне цркве. Уочи, на, али и након Светог и Великог Сабора говорило⁴⁵ се о две кризе: „кризи саборности“⁴⁶ и „избегличком хаосу“, односно: „савременој и све интензивнијој избегличкој и мигрантској кризи“, по оцени Енциклике овог Сабора:

„19. Савремени, све тежи *избеглички и мигрантски проблем*, проузрокован политичким, економским и климатским разлозима, налази се у средишту светског интересовања. Православна црква према прогоњенима, угроженима и потребитима увек односила – и трајно се односи – полазећи од речи Господњих: „... Огладнех и дадoste ми да једем, ожеднех и напојисте ме, странац бејах и примисте ме, наг бејах и оденусте ме, болестан бејах и посетисте ме, у тамници бејах и дођосте ми“ (Мат. 25, 35 – 36), као и додатних речи Његових: „Заиста вам кажем: кад учинисте једном од ове моје најмање браће, Мени учинисте“ (Мат. 25, 40). На читавим свом историјском путу Црква је била уз оне који су „уморни и натоварени“ (уп. Мат. 11, 28). Црквена филантропија никад није била ограничена само на појединачна добротинства сиромашу или страдалнику него је имала за циљ и уклањање узрокâ који стварају социјалне проблеме. „Делу служења“ Цркве (Еф. 4, 12) сви одају признање. Најпре, дакле, позивамо оне који могу да уклоне узроке избегличке кризе да донесу потребне позитивне одлуке. Позивамо, такође, све политичке власти, православне вернике и остале грађане земаља у којима су избеглице потражиле – а и даље траже – уточиште да им пруже сваку могућу помоћ, па и помоћ из сопствених средстава лак и када су она оскудна.“⁴⁷

Уз саборску Енциклику, због природе и теме рада, вредног је помена и саборски документ: „Мисија Православне Цркве у савременом свету: Допринос Православне Цркве овладавању мира, правде, слободе, братства и љубави међу народима и укидању расних и других дискриминација“, и то глава: „П О слободи и одговорности“ која говори о: „гладу милиона неухрањених људи, насилним расељавањима становништва и насилном трговању људима, избегличком хаосу...“:

„1. Слобода је један од најузвишенијих дарова Божјих човеку. „Створивши од почетка човека, Бог га је оставио слободним и самовласним,

45 Тридесет и осам година пре овог Сабора, баш на Криту 1978. године (Хања, Православна академија, 20-25. новембра) у оквиру Светског савета цркава, на консултацијама на тему „Црква и служење“ (енг. „Church and Service“), Васељенска Патријаршија је исказала, у виду предлога, приступ и виђење служењу (грч. *διακονία*) као „Литургија после Литургије“ које се, између осталих маргиналних група, тиче и избеглица и жртава рата.

46 „Криза саборности“ се конкретно тиче не долажења делегација Бугарске Православне Цркве (отказала долазак 1. јуна), Московске Патријаршије (отказала долазак 13. јуна), Антиохијске Патријаршије (отказала долазак 6. јуна) и Грузијске Православне Цркве на Сабор на Криту (отказала долазак 10. јуна). За детаљније о „кризи саборности“ препоручујемо рад: Ђаковац, 2017: 103-118.

47 Види тачку 19. Енциклике Светог и Великог Сабора на Криту: Гајић, 2016: 71 и 73.

потчињавајући га само закону заповести“ (Григорије Богослов, Беседа 14, О љубави према сиромаштву, 25. PG 35, 892A). Слобода, с једне стране, чини човека способним да напредује ка духовном савршенству, али, истовремено, скрива опасност непослушности, одвајања од Бога и тиме и пада, одакле потичу и трагичне последице зла у свету. 2. Последица тога зла су несавршенства и недостаци који данас преовладавају у животу, као што су: секуларизација, насиље, морално опустошење, приметни неприродни феномени болести узимања наркотикâ и других зависности, особито код дела савремене омладине, затим расизам, наоружавање, ратови и друштвена зла као њихове нуспојаве, угњетавања неких друштвених група, верских заједница и целих народа, друштвена и социјална неједнакост, ограничавање људских права на плану слободе савести и, посебно, верске слободе, дезинформација и усмеравање јавног мњења, економска беда, неједнака расподела или потпуно лишавање добара апсолутно неопходних за живот, глад милиона неухрањених људи, насилна расељавања становништва и насилно трговање људима, избеглички хаос, уништавање природне средине, неконтролисана употреба генетског биоинжењеринга и биомедицине у погледу почетка, трајања и краја људскога живота. Све ово испреда мрежу бескрајног стреса савременог човечанства у агонији.⁴⁸

Почетком октобра у Бечу је организован симпозион на тему „Миграције и климатске промене као изазов Цркве“, на ком је учешће узео и Преосвећени епископ аустријско-швајцарски Андреј (Ћилерџић).⁴⁹

Средином октобра 2016. године студенти Православног богословског факултета у Београду спровели су акцију прикупљања зимске гардеробе за децу из прихватног центра у Шиду.

Актуелној кризи пажња је била неретко поклањана и путем црквених медија. Само једну у низу емисију радија Архиепископије београдско-карловачке „Слово љубве“ коју нарочито издвајамо је она из периода средине децембра 2016. године: „Под знаком питања - О избеглицама и мигрантима“, у којој је гост био Иван Мишковић из Комесаријата за избеглице Републике Србије.⁵⁰

48 „Мисија Православне Цркве у савременом свету: Допринос Православне Цркве овладавању мира, правде, слободе, братства и љубави међу народима и укидању расних и других дискриминација“ Гајић 2016: 135.

49 „Миграције и климатске промене као изазов Цркве“, прегледано 13.6.2021. године на: http://www.spc.rs/sr/migracije_klimatske_promene_kao_izazov_crkve.

50 Аудио запис целе емисије „Под знаком питања - О избеглицама и мигрантима“ доступан је на званичном сајту Радија Архиепископије београдско-карловачке - „Слово љубве“.

Закључак

У петоделном раду који је пред Вама (1. Увод, 2. Одређење термина „Мигрантске кризе (2015)“, 3. Социјално учење Цркве, 4. Српска православна црква током године кулминације „Мигрантске кризе (2015)“ – преглед ставова, активности и доприноса превазилажењу (2015-2016) и закључак који управо читате) имали смо за циљ како је рад и насловљен: да сагледамо и хронолошки представимо ангажованост Српске православне цркве током године кулминације „Мигрантске кризе (2015)“ – у њеном превазилажењу у периоду септембар 2015. године – децембар 2016. године. Још увек актуелна „Мигрантска криза (2015)“ окарактерисана је као: „хуманитарна криза“, „прогон несрећних народа“, „искушење“, „невоља“, „проблем“, „избеглички хаос“, „избеглички и мигрантски проблем“, „избегличка криза“, а њени субјекти су: „избеглице“, „прогнаници“, „мигранти“, „азиланти“, „страдалници“, „иконе Божије“, „људи“, „бескућници“,... Како модерна (контекстуална) „теологија миграција“ разматра могуће активности на три нивоа: пастирски, духовни и теолошки, њих је доследно спроводила Српска православна црква кроз пружање материјалне помоћи (први ниво; у сарадњи са Министарством за рад, запошљавање, борачка и социјална) или гардеробе (први ниво; за децу у прихватном центру у Шиду), посети избеглицама (други ниво; заједно са представницима других традиционалних Цркава, верских заједница и фондација), организовање или одазивање представника Српске православне цркве на Свети и Велики Сабор на Криту (трећи ниво; 2016), теолошке симпозионе (трећи ниво; Требиње и Беч) или настанак богословских радова на тему „Мигрантске кризе (2015)“ (трећи ниво; Ђаковац, Васиљевић, Топаловић). Остављамо за могуће да смо неке ставове и активности ненамерно испустили, чиме овај рад представља прилог даљем истраживању за поменути период. До данас (2023), ангажованост Српске православне цркве у превазилажењу још увек неухватљиве кризе, која се проширила најновијим ратним дејствима у Источној Европи и на Блиском истоку, евидентна је и проширена је како у Републици Србији тако и у дијаспори, чији приказ захтева објављивање додатног истраживања и рада у овом научном часопису.

Литература

- Абрамовић, А. (2015). Анализа наратива Православних избеглица. *Теолошки погледи*, XLVIII(2), 377-414.
- Arendt, H. „Mi izbeglice“, прегледано 18.7.2021. на: <https://pescanik.net/mi-izbeglice/>.
- Barišić, P. (2020). Izazovi migracija za europsku demokraciju. *Vrhbosnensia: časopis za teološka i međureligijska pitanja*, 24(1), 3-17.

- Божовић, Н. (2011). Библијске одреднице о робовима у светлу старооријенталног законодавства. *Богословље*, 70 (2), 4-26.
- Биговић, Р. (2010а). Православна црква и европске интеграције. *Теме*, 34(1), 183-195.
- Биговић, Р. (2010б). *Црква у савременом свету*. Београд: Службени гласник.
- Васиљевић, М. „’Странац бејаж, и примисте ме’ [Мт 25, 35] (Мигрантска криза и одговор на њу у светлости Божића)“, прегледано 30.8.2020, на: <https://teologija.net/stranac-bejah-i-primiste-me-mt-25-35-migrantska-kriza-i-odgovor-na-nju-u-svetlosti-bozica/>.
- Вукашиновић, В. (2009). Богословски извори добротворног рада Православне Цркве кроз векове. *Саборност*, 3, 55-80.
- Вукчевић, Н. (2023). *Мигранти у Србији: теорија, истраживање, (гео)политика*. Сремски Карловци; Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Нови Сад: Сајнос.
- Ђаковац, А. (2017). Свеправославни Сабор на Криту: криза саборности. *Политичка ревија*, 52(2), 103-118.
- Ђаковац, А. (2013). Странац бијаж, и не примисте ме (Поводом драме азианата у Србији). *Православље*, 1122, 20-21.
- Groody G., D. (2016). Migration: A Theological Vision. У: *Intersections of Religion and Migration: Issues at the Global Crossroads*, edited by Jennifer B. Saunders, Elena Fiddian-Qasmiyeh, Susanna Snyder. (225-240). New York: Palgrave Macmillan.
- Егр, van S. (2018). Christ, the Stranger: The Theological Relevance of Migration. У: *Religion in the European Refugee Crisis*, edited by Ulrich Schmiedel, Graeme Smith. (265-279). New York: Palgrave Macmillan.
- Zizioulas, J. „The Orthodox Church and the Third Millennium“, (lecture presented at Balamand Monastery, December 4, 1999), прегледано 5.1.2021. на: <http://theology.balamand.edu.lb/index.php/local-events/738-zizioulaslecture>.
- Јеротић, В. (2000). *Вера и нација*. Београд: Ars Libri : Издавачки фонд Архиепископије београдско-карловачке.
- Јовић, Р. (2017). Дијаспора и граница – Православна црква и Европа. У: *Старе и нове границе Европе: идентитетска истраживања*. (11-19). Београд: Монс Хемус, Институт за литургику и црквену уметност ПБФ, (2018).
- Сампесе, Г. (2016). “‘You Are Close to the Church’s Heart’: Pope Francis and Migrants”. У: *Church in an age of global migration: a moving body*, edited by Susanna Snyder, Joshua Ralston, and Agnes M. Brazal, (23-34). New York: Palgrave Macmillan.
- Ковачевић В., Н., Ковач П., М. (2017). Рефлексије мигрантске кризе на безбедност Републике Србије. *Војно дело*, 69(6), 25-45.
- „Constitutio dogmatica de Ecclesia, Dogmatska konstitucija ‘Lumen Gentium’ о Crkvi”. (1986). У: *Drugi vatikanski koncil: Dokumenti*. (91-194). Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Крстић, З. (2012а). Социјално учење у православној теологији. У: *Православље и модерност : теме практичне теологије*. (177-188). Београд: Службени гласник.
- Крстић, З. (2021б). Волонтерство као израз аутентичности хришћанске вере. У: *Православље и модерност : теме практичне теологије*. (207-214). Београд: Службени гласник.
- Ktistakis, J. (2016). *Zaštita migranata prema Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i Evropskoj socijalnoj povelji : priručnik za pravnike*. Beograd: Savet Evrope, Kancelarija u Beogradu.
- Мандзаридис, Г. (2004). *Социологија хришћанства*. Београд: Хришћански културни центар.

- Макридис В., Н. (2014). *Културна историја православља и модерност*. Београд: Konrad Adenauer Stiftung.
- Матић, З. (2021). *Они од пута: предлог сапутничке (син-одалне) еклисиологије*. Пожаревац: Епархија браничевска, Одбор за просвету и културу; Београд: Православни богословски факултет Универзитета, Институт за Систематско богословље, Ужице: Графичар.
- Матић, З. (2020). Хришћанство и ислам у плуралистичком друштву - сапостојање и изазови. *Саборност 14*, 141-156.
- Мачковић, Д., „Између апокалипсе и интеграције“, прегледано 5.12.2020. на: <https://teologija.net/izmedju-%20apokalipse-i-integracije/>.
- Милосављевић Т., З. (2020). *Имиграционе политике у Европској унији – између либералног и рестриктивног концепта*. Необјављена докторска дисертација. Београд: Универзитет у Београду: Факултет политичких наука.
- Мисија Православне Цркве у савременом свету: Допринос Православне Цркве овладавању мира, правде, слободе, братства и љубави међу народима и укидању расних и других дискриминација*. У: Свеправославни сабор: Богословски допринос Српске православне цркве, уредник Гајо Гајић. (8-27). Београд: Светигора.
- Окружна посланица Светог и Великог Сабора Православне Цркве*. (Крит 2016). У: *Свеправославни сабор: Богословски допринос Српске православне цркве*, уредник Гајо Гајић. (50-82). Београд: Светигора.
- Osnove socijalnog učenja Katoličke crkve*. (2012). Beograd: Fondacija Konrad Adenauer: Beogradska nadbiskupija.
- Основи социјалне концепције Руске Православне Цркве*. (2007). Нови Сад: Беседа.
- Пантелић, Б. (2019). Они, избеглице – ближњи, непријатељ, бодљикава жица. *Православље, 1248*, 34-37.
- Polak, R. (2018). Turning a Curse into a Blessing? Theological Contributions to a Resource-Orientated Narrative on Migration in Europe. У: *Religion in the European Refugee Crisis*, edited by Ulrich Schmiedel, Graeme Smith. (243-263). New York: Palgrave Macmillan.
- Радуловић, М. (2014). *Обнова српског државно-црквеног права*. Београд: Фондација Конрад Аденауер: Хришћански културни центар.
- Свети Јован Златоусти. (2007). *Шест књига о свештенству*. Предео Јован Вучковић. Београд: Издавачки фонд Архиепископије београдско-карловачке.
- Свето Писмо Старога и Новога Завета*. (2012). Свето Писмо Старога завета предео Ђура Даничић, Свето Писмо Новога Завета превод Комисије Светог архијерејског синода Српске православне цркве. Београд: Свети Архијерејски Синод Српске Православне Цркве.
- Службеник*. (2017). Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве.
- Топаловић, В., „Избеглице и ми“, прегледано 24.7.2021. на: <https://teologija.net/izbjeglice-i-mi/>.
- Торстен др, М. (2013). Увод у обуку о миграцијама. У: *Европске цркве и људска права: актуелни изазови и материјали за обуку, зборник радова Комисије за цркву и друштво Конференције европских цркава (КЕК)*, приредила мр Елизабета Китановић, уредница превода на српском језику Јелена Јабланов Максимовић; превод са енглеског Ненад Томовић, (229-237). Београд: Фондација Конрад Аденауер, Финнеграф.
- Флоровски, Г. (2005). *Хришћанство и култура*. Београд: Логос.

- Curić, Z., Curić, B. (1999). *Školski geografski leksikon*. Urednik Zlatko Pepeonik. Zagreb: Hrvatsko geografsko društvo.
- Шљивић, Д., Максимовић, А. (2018). Православни хришћани и демократија у Србији. *ПОЛИТЕИА*, 8(15), 65-84.

Интернет извори

- „Дивац и верски представници обишли избеглице“, прегледано 21.7.2021. године на: <http://www.slovoljubve.com/cir/ArhivaVestiview.asp?ID=9892>
- „Епископски савет Православних Цркава у Хамбургу“, прегледано 13.6.2021. године на: http://www.spc.rs/sr/episkopski_savetpravoslavnih_crkava_u_hamburgu
- „КОНФЕРЕНЦИЈА ФОНДА В СЕРБИЈИ“, прегледано 13.6.2021. године на: <https://ifuocn.com/novosti/konferenciya-fonda-v-serbii.html>
- „Краљево: 52,5 милиона за мигранте и социјално угрожене“, прегледано 13.6.2021. године на: <https://www.minrzs.gov.rs/sr/aktuelnosti/vesti/kraljevo-525-miliona-za-migrante-i-socijalno-ugrozene>
- „Мигрантима платне картице са укупно 85 милиона динара“, прегледано 13.6.2021. године на: <https://www.srbija.gov.rs/vest/255385/migrantima-platne-kartice-sa-ukupno-85-miliona-dinara.php>
- „Миграције и климатске промене као изазов Цркве“, прегледано 13.6.2021. године на: http://www.spc.rs/sr/migracije_klimatske_promene_ka_izazov_crkve
- „Прослава Воздвижења Часног Крста у Загребу“, прегледано 13.6.2021. године на: http://www.spc.rs/sr/proslava_vozdvizhenja_chasnog_krsta_u_zagrebu
- „Саопштење за јавност: Помозимо мигрантима у нашој земљи“, прегледано 13.6.2021. године на: http://www.spc.rs/sr/saopshtenje_za_javnost_19
- „Саопштење за јавност 19“, прегледано 21.7.2021. године на: http://www.spc.rs/sr/saopshtenje_za_javnost_19
- „Српска Црква помаже мигранте на прелазу Беркасово“, прегледано 13.6.2021. године на: http://www.spc.rs/sr/srpska_crkva_romazhe_migrante_na_prelazu_berkasovo
- „Хуманитарна помоћ и реаговање у кризним ситуацијама“, прегледано 16.6.2021. године на: <https://www.covekoljublje.org/humanitarna-pomoc.html>
- „Четврта панел-дискусија Трећег годишњег скупа „Теологија у јавној сфери“, прегледано 13.6.2021. године на: <https://eparhija-zahumskohercegovacka.com/?p=20550>
- „Who is a migrant?“, прегледано 18.7.2021. године на: <https://www.un.org/en/sections/issues-depth/migration/index.html>